

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علامہ طباطبائی
دانشکده علوم اجتماعی

پایان نامه کارشناسی ارشد جمعیت شناسی

تأثیر سرمایه اجتماعی بر اشتغال زنان

استاد راهنما: دکتر ابراهیم پور

استاد مشاور: دکتر مشفق

نگارش:

معصومه زارعی

تابستان ۱۳۹۱

**از آنجاکه برای انجام این پژوهش از هیچ تلاشی فروگذاری
نکرده‌ام به خودم جرأت
می‌دهم ثمره‌ی تلاشم را تقدیم کنم :**

به مادرم که به من داشتن آرزوهای بزرگ، امید و پشتکار را
آموخت.

به پدرم که مظهر مهربانی است.

و همسر و محمد که در تمام مراحل تحصیل‌هایم بود و حضورش
همواره

به من آرامش می‌داد.

سپاسگزاری

شکر و سپاس بی کران، خداوند مهربان را سزاست، که توفیق بندگی و عبادت و تعلیم و آموختن را در من به ودیعه نهاد. اکنون که به یاری خداوند بزرگ کار تدوین این رساله به پایان رسیده است، بر خود واجب می دانم که از زحمات و تلاشهای بی دریغ، استاد بزرگوارم جناب آقای دکتر ابراهیم پور که خالصانه و صادقانه در مراحل مختلف این پایان نامه مرا یاری نمودند صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم. بی شک زحمات صادقانه ایشان در راه به بار نشستن این مهم هرگز از خاطر فراموش نخواهد شد و در پیشگاه حضرت حق دعاگوی ایشان خواهم بود.

وهمچنین از جناب آقای دکتر مشفق، به خاطر راهنمایی‌ها و همکاریهای شان در طول تدوین این پایان نامه و خانم دکتر جارللهی استاد داور این پایان‌نامه نهایت تشکر و قدردانی را دارم.

در پایان بر خود لازم می دانم که از تمام عزیزانی که در طول این دوره مرا یاری نمودند، به ویژه خانم‌ها سکینه سلیمانی و پریسا حمیدی که مرا مرهون لطف و مهربانیهای خودشان قرار دادند صمیمانه تشکر نمایم.

محصول تو امروز می‌رسد و محصول من فردا. پس به نفع هردوی ماست که امروز من به تو کمک کنم و تو هم فردا به کمک من بشتابی. ولی من به تو لطفی ندارم و می‌دانم تو نیز چنین هستی، پس به خاطر تو رنجی را بر خود هموار نمی‌کنم، و می‌دانم اگر به امید این که تو نیز زحمت مرا پاسخ‌گویی در کنارت رنج کار را بر خود هموار کنم، نومید خواهم شد و بیهوده دل به قدردانی تو بسته‌ام. پس تو را وامی‌گذارم با کار خود و تو نیز با من چنین کنی. فصل‌ها می‌گذرند و ما بی بهره از اعتماد متقابل و امنیت، هر دو خرمن خود را از دست می‌دهیم.

دیوید هیوم

چکیده

سؤال محوری این تحقیق این است که آیا بین سرمایه اجتماعی و اشتغال زنان بومی و مهاجر رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد یا خیر؟ جامعه‌ی آماری زنان ۱۵ تا ۶۴ سال هستند و با نمونه‌گیری به روش مطبق متناسب، تعداد ۳۳۲ واحد نمونه‌ای بر اساس معیارهای کفایت نمونه‌ای از بین زنان ۱۵ تا ۶۴ سال در منطقه یک شیراز انتخاب گردیده‌اند. در ساحت نظری تأثیر سرمایه اجتماعی و ابعاد هنجاری، رابطه‌ای، شبکه‌ای در دیدگاه‌های بوردیو، کلمن و ... بر سبک زندگی، فرهنگ و فرصت‌های شغلی بیان شد. یافته‌های این پژوهش در بخش توصیفی حاکی از آن است که میانگین درآمد در بین پاسخگویان ۳۵۰ هزار تومان و میانگین درآمد همسر پاسخگویان ۶۲۵ هزار تومان است. زنان بومی و مهاجر خانه‌دار از بیشترین سطح درآمدی برخوردارند و نشان می‌دهد که زنان در صورت بالا بودن درآمد همسر به اشتغال مبادرت نمی‌کنند. بیشتر پاسخگویان با ۳۶/۴ درصد، تمایل خیلی زیادی به اشتغال دارند و ۴۱/۴ درصد پاسخگویان نیز بیان کرده‌اند که توانایی زیادی برای اشتغال در خود می‌بینند و تلقی مثبتی نسبت به اشتغال دارند. ۵۰ درصد پاسخگویان نحوه‌ی آشنایی با شغلشان و ۲۹/۳ درصد نحوه‌ی راه‌یابی به شغل خود را از طریق شبکه‌های اجتماعی غیر رسمی (سفارش دوستان و آشنایان) عنوان کرده‌اند و ۱۹/۵ درصد عنوان کرده‌اند که قبل از آزمون و مصاحبه سفارش شده‌اند. در مورد انگیزه اشتغال در اولویت اول ۴۳/۸ درصد (کمتر از نیمی از زنان) مهم‌ترین انگیزه‌ی خود برای اشتغال را کسب درآمد و انگیزه اقتصادی و بیش از ۵۶ درصد دلایلی نظیر تماس اجتماعی، منزلت اجتماعی، خودشکوفایی و احساس آرامش را بیان کرده‌اند. بر اساس یافته‌های این پژوهش در بخش استنباطی بین متغیرهای بعد خانوار، وضعیت تأهل، پایگاه منزلتی و سرمایه اجتماعی با اشتغال زنان بومی و مهاجر رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین سن زن و اشتغال زنان مهاجر رابطه معنی‌داری مشاهده شد در حالیکه این رابطه بین زنان بومی از نظر آماری مشاهده نشده است. همچنین بر اساس نتایج رگرسیون چند متغیره، متغیرهای سن زن، بعد خانوار، وضعیت تأهل، پایگاه منزلتی بیشترین واریانس (۵۹ درصد) از متغیر وابسته را تبیین کرده‌اند. در مجموع وارد کردن متغیر سرمایه اجتماعی به مدل تنها ۹ درصد از تغییرات متغیر وابسته (اشتغال زنان) را تبیین کرد. پس می‌توان گفت که اضافه کردن متغیر سرمایه اجتماعی تأثیر زیادی بر احتمال اشتغال زنان ندارد.

کلید واژه‌ها: وضعیت اشتغال زنان، سرمایه اجتماعی، زنان مهاجر، زنان بومی، سن زنان، بعد خانوار، وضعیت تأهل، پایگاه منزلتی.

فهرست مطالب

صفحه

چکیده

فصل اول: کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه	۱
۲-۱- بیان مسأله تحقیق	۱
۳-۱- ضرورت و اهمیت موضوع	۴
۴-۱- اهداف تحقیق	۴
۴-۱-۱- اهداف اصلی	۴
۴-۱-۲- اهداف فرعی	۴

فصل دوم: مبانی نظری پژوهش

۱-۲- مقدمه	۶
۲-۲- مروری بر تحقیقات پیشین	۶
۱-۲-۲- تحقیقات داخلی	۶
۲-۲-۲- تحقیقات خارجی	۹
۳-۲- جمع‌بندی تحقیقات پیشین بر اساس موضوع	۱۳
۴-۲- مبانی نظری پژوهش	۱۵
۱-۴-۲- نظریات مهاجرت	۱۵
۱-۴-۲-۱-۱- نظریه لوئیس	۱۵
۱-۴-۲-۲-۱-۲- نظریه تودارو	۱۶
۱-۴-۲-۳-۱-۳- نظریه زیپف	۱۷
۱-۴-۲-۴-۱-۴- دیدگاه وابستگی	۱۷
۱-۴-۲-۵-۱-۵- نظریه روانشتاین	۱۷
۱-۴-۲-۶-۱-۶- نظریه کارکردگرایان	۱۸
۱-۴-۲-۷-۱-۷- نظریه لی	۱۸
۱-۴-۲-۸-۱-۸- دیدگاه اجتماعی	۱۹
۲-۴-۲-۲-۴-۲- نظریات اشتغال	۲۰
۱-۴-۲-۱-۲-۴-۲- تعریف اشتغال	۲۰
۲-۴-۲-۱-۴-۲- شش ویژگی اصلی کار	۲۰

- ۲۱.....۳-۲-۴-۲-روند اشتغال زنان در ایران.....
- ۲۲.....۴-۲-۴-۲-نظریه‌های انگیزش.....
- ۲۲.....۵-۲-۴-۲-نظریه سلسله مراتب نیازها.....
- ۲۳.....۶-۲-۴-۲-نظریه دو جنبه‌ای انسان.....
- ۲۴.....۷-۲-۴-۲-نظریه دو عاملی انگیزش.....
- ۲۴.....۸-۲-۴-۲-نظریه خود تعیین کنندگی.....
- ۲۵.....۹-۲-۴-۲-تئوری اریکسون.....
- ۲۵.....۱۰-۲-۴-۲-نظریه طرد.....
- ۲۶.....۱۱-۲-۴-۲-نظریه انتخاب.....
- ۲۶.....۱۲-۲-۴-۲-نظریه کمیابی.....
- ۲۶.....۱۳-۲-۴-۲-تئوری‌های نابرابری شغلی بین زنان و مردان.....
- ۲۷.....۱۴-۲-۴-۲-نظریه‌های فمینیستی.....
- ۲۸.....۱۵-۲-۴-۲-تئوری جداسازی بازار کار.....
- ۲۸.....۱۶-۲-۴-۲-محرومیت جنسیتی.....
- ۲۹.....۱۷-۲-۴-۲-نظریه تساوی جنسیتی.....
- ۲۹.....۱۸-۲-۴-۲-تئوری تعاملی.....
- ۳۰.....۱۹-۲-۴-۲-تئوری سیستمی.....
- ۳۲.....۳-۴-۲-نظریات سرمایه اجتماعی.....
- ۳۲.....۱-۳-۴-۲-تاریخچه سرمایه اجتماعی.....
- ۳۳.....۲-۳-۴-۲-مفهوم سرمایه اجتماعی.....
- ۳۵.....۳-۳-۲-۴-مقایسه سرمایه اجتماعی با دیگر انواع سرمایه.....
- ۳۵.....۴-۳-۴-۲-تأثیر منفی سرمایه اجتماعی.....
- ۳۷.....۵-۳-۴-۲-تئوری کلمن.....
- ۳۹.....۶-۳-۴-۲-نظریه بوردیو.....
- ۴۲.....۷-۳-۴-۲-نظریه پاتنام.....
- ۴۳.....۸-۳-۴-۲-ترکیب انتقادی.....
- ۴۳.....۹-۳-۴-۲-نظریه کالینز.....
- ۴۴.....۱۰-۳-۴-۲-تئوری فوکویاما.....
- ۴۵.....۱۱-۳-۴-۲-نظریه ادلر و کوون.....

۴۸.....	۲-۴-۳-۱۲-الجاندر و پورتس
۵۰.....	۲-۴-۳-۱۳-دیدگاه گلن لوری
۵۱.....	۲-۴-۳-۱۴-نان لین
۵۳.....	۲-۴-۴-چارچوب پژوهش
۵۹.....	۲-۴-۵-مدل تحقیق
۶۰.....	۲-۴-۶-فرضیات تحقیق

فصل سوم: روش تحقیق

۶۲.....	۳-۱-مقدمه
۶۲.....	۳-۲-روش تحقیق
۶۲.....	۳-۳-ابزار جمع آوری اطلاعات
۶۳.....	۳-۴-جامعه آماری
۶۳.....	۳-۵-میدان تحقیق
۶۳.....	۳-۶-واحد تحلیل
۶۳.....	۳-۷-طریقه رجوع به نمونه
۶۴.....	۳-۸-شیوه نمونه گیری
۶۴.....	۳-۹-حجم نمونه
۶۵.....	۳-۱۰-فنون مورد استفاده برای تجزیه و تحلیل اطلاعات
۶۵.....	۳-۱۱-تعریف نظری و عملیاتی متغیرها و نحوه سنجش آنها
۷۰.....	۳-۱۲-اعتبار
۷۰.....	۳-۱۳-پایایی و تکرار پذیری ابزار سنجش

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۷۷.....	۴-۱-تجزیه و تحلیل داده ها
۷۷.....	۴-۱-۱-توصیف جمعیت آماری
۱۰۵.....	۴-۱-۲-شاخص سازی
۱۱۱.....	۴-۱-۳-آمار استنباطی
۱۱۲.....	۴-۱-۳-۱-آزمون فرضیه ها
۱۲۲.....	۴-۱-۳-۲-عوامل مؤثر وضعیت اشتغال - تحلیل چند متغیره

فصل پنجم: نتیجه گیری

۱-۵- خلاصه یافته‌های پژوهش و مقایسه آنها با تئوری‌های

جامعه‌شناسی، جمعیت‌شناسی و اقتصاد: ۱۲۷.....

۱-۱-۵- یافته‌ها بر اساس ویژگی‌های فردی: ۱۲۷.....

۱-۲-۵- یافته‌ها بر اساس ویژگی‌های اقتصادی و درآمدی: ۱۲۷.....

۱-۳-۵- یافته‌ها بر اساس ویژگی‌های شغلی: ۱۲۸.....

۱-۴-۵- یافته‌ها بر اساس متغیرهای مهاجرت: ۱۳۰.....

۱-۵-۵- یافته‌های بر اساس مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی: ۱۳۱.....

۱-۲-۵- یافته‌های آمار استنباطی: ۱۳۲.....

۲-۵- نتیجه‌گیری کلی: ۱۳۴.....

۳-۵- محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق: ۱۳۶.....

۴-۵- پیشنهادات به مسئولین: ۱۳۶.....

۵-۵- پیشنهادات به پژوهشی: ۱۳۷.....

فهرست منابع

پیوست‌ها و ضمائم

فهرست جداول:

- جدول ۱-۲- تحقیقات پیشین بر اساس تأثیر متغیرهای زمینه‌ای بر اشتغال زنان.....۱۲
- جدول ۲-۲- تحقیقات پیشین بر اساس تأثیر سرمایه اجتماعی بر اشتغال زنان.....۱۲
- جدول ۳-۲- تحقیقات پیشین بر اساس مقایسه سرمایه اجتماعی و مرتبه شغلی
زنان مهاجر و بومی.....۱۳
- جدول ۴-۲- تحقیقات پیشین بر اساس تأثیر مهاجرت و مدت اقامت بر
سرمایه اجتماعی و اشتغال زنان مهاجر و بومی.....۱۳
- جدول ۵-۲- جمع‌بندی نظریات مهاجرت.....۱۸
- جدول ۶-۲- جمع‌بندی نظریات اشتغال.....۳۰
- جدول ۷-۲- جمع‌بندی نظریات سرمایه اجتماعی.....۵۱
- جدول ۱-۳- رده بندی گروه‌های شغلی.....۶۸
- جدول ۲-۳: میزان پایایی متغیر اعتماد بین شخصی.....۷۱
- جدول ۳-۳: میزان پایایی متغیر اعتماد نهادی.....۷۱
- جدول ۴-۳: میزان پایایی متغیر اعتماد.....۷۲
- جدول ۵-۳: میزان پایایی متغیر مشارکت خیریه‌ای.....۷۳
- جدول ۶-۳: میزان پایایی متغیر مشارکت مذهبی.....۷۳
- جدول ۷-۳: میزان پایایی متغیر مشارکت.....۷۴
- جدول ۸-۳: میزان پایایی متغیر هنجارهای همیاری.....۷۵
- جدول ۹-۳: نتیجه آزمون پایایی سرمایه اجتماعی (آلفای کرونباخ).....۷۵
- جدول (۱-۴): توزیع فراوانی نمونه مورد بررسی بر حسب نوع پاسخ‌گویان.....۷۷
- جدول (۲-۴): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب وضعیت تأهل.....۷۸
- جدول (۳-۴): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب سن.....۷۸
- جدول (۴-۴): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب سن همسر.....۷۹
- جدول (۵-۴): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب سن همسر و نوع پاسخگویان.....۸۰
- جدول (۶-۴): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب تحصیلات.....۸۱
- جدول (۷-۴): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب تحصیلات همسر.....۸۱

- جدول (۴-۸): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب محل تولد..... ۸۲
- جدول (۴-۹): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب قومیت..... ۸۲
- جدول (۴-۱۰): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب بعد خانوار ۸۳
- جدول (۴-۱۱): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب هزینه خانوار ۸۳
- جدول (۴-۱۲): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب هزینه و نوع پاسخگویان..... ۸۴
- جدول (۴-۱۳): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب درآمد..... ۸۵
- جدول (۴-۱۴): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب درآمد و نوع پاسخگویان ۸۶
- جدول (۴-۱۵): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب درآمد همسران ۸۷
- جدول (۴-۱۶): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب درآمد همسر و نوع پاسخگویان..... ۸۸
- جدول (۴-۱۷): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب درآمد پدر..... ۸۹
- جدول (۴-۱۸): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب درآمد پدر و نوع پاسخگویان ۸۹
- جدول (۴-۱۹): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب تمایل به اشتغال ۹۰
- جدول (۴-۲۰): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب تمایل به اشتغال زنان مهاجر و بومی..... ۹۰
- جدول (۴-۲۱): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب احساس توانایی به اشتغال..... ۹۱
- جدول (۴-۲۲): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب سطح توانایی برای اشتغال..... ۹۱
- جدول (۴-۲۳): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب نحوه آشنایی پاسخ گویان با شغلشان..... ۹۲
- جدول (۴-۲۴): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب نحوه راه یابی پاسخ گویان به شغلشان..... ۹۲
- جدول (۴-۲۵): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب انگیزه شاغل برای اشتغال..... ۹۳
- جدول (۴-۲۶): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب وضعیت اشتغال قبل از مهاجرت..... ۹۴
- جدول (۴-۲۷): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب دلایل مهاجرت..... ۹۵
- جدول (۴-۲۸): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب مبدأ مهاجرت..... ۹۶
- جدول (۴-۲۹): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب نوع مهاجرت ۹۶
- جدول (۴-۳۰): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب فاصله مبدأ تا مقصد مهاجرت..... ۹۷
- جدول (۴-۳۱): توزیع فراوانی و درصدی بر حسب مدت اقامت ۹۷
- جدول (۴-۳۲): توزیع فراوانی و درصدی پاسخ افراد به گویه‌های طیف اعتماد شخصی..... ۹۸
- جدول (۴-۳۳): توزیع فراوانی و درصدی پاسخ افراد به گویه‌های طیف اعتماد نهادی..... ۹۹
- جدول (۴-۳۴): توزیع فراوانی و درصدی پاسخ افراد به گویه‌های طیف مشارکت خیریه‌ای..... ۱۰۰
- جدول (۴-۳۵): توزیع فراوانی و درصدی پاسخ افراد به گویه‌های طیف مشارکت مذهبی..... ۱۰۱
- جدول (۴-۳۶): توزیع فراوانی و درصدی پاسخ افراد به گویه‌های طیف هنجارهای همیاری..... ۱۰۲
- جدول (۴-۳۷): مقایسه مؤلفه های سرمایه اجتماعی بر اساس وضعیت اقامت زنان ۱۰۳

- جدول (۴-۳۸) توزیع فراوانی و درصدی بر حسب شعاع کمک..... ۱۰۳
- جدول (۴-۳۹) توزیع فراوانی و درصدی بر حسب ترجیح پاسخگویان با همسفری افراد..... ۱۰۴
- جدول (۴-۴۰) توزیع فراوانی و درصدی بر حسب ارتباط با دوستان، آشنایان و خویشان..... ۱۰۴
- جدول (۴-۴۱) ماتریس ضرایب همبستگی بین معرف‌های اعتماد شخصی..... ۱۰۵
- جدول (۴-۴۲) خلاصه فرایند و آزمون‌ها و نتایج تحلیل عاملی مؤلفه اعتماد شخصی..... ۱۰۶
- جدول (۴-۴۳) ماتریس ضرایب همبستگی بین معرف‌های اعتماد نهادی..... ۱۰۷
- جدول (۴-۴۴): خلاصه فرایند و آزمون‌ها و نتایج تحلیل عاملی مؤلفه اعتماد نهادی..... ۱۰۷
- جدول (۴-۴۵) ماتریس ضرایب همبستگی بین معرف‌های مشارکت خیریه‌ای..... ۱۰۸
- جدول (۴-۴۶): خلاصه فرایند و آزمون‌ها و نتایج تحلیل عاملی مؤلفه مشارکت خیریه‌ای..... ۱۰۸
- جدول (۴-۴۷) ماتریس ضرایب همبستگی بین معرف‌های مشارکت مذهبی..... ۱۰۹
- جدول (۴-۴۸): خلاصه فرایند و آزمون‌ها و نتایج تحلیل عاملی مؤلفه مشارکت مذهبی..... ۱۰۹
- جدول (۴-۴۹) ماتریس ضرایب همبستگی بین معرف‌های هنجارهای همیاری..... ۱۱۰
- جدول (۴-۵۰): خلاصه فرایند و آزمون‌ها و نتایج تحلیل عاملی مؤلفه هنجارهای همیاری..... ۱۱۰
- جدول (۴-۵۱): توزیع فراوانی بر حسب وضعیت تأهل و وضعیت اشتغال..... ۱۱۲
- جدول (۴-۵۲): نتایج آزمون معنی‌داری بین وضعیت تأهل و وضعیت اشتغال..... ۱۱۳
- جدول (۴-۵۳): توزیع نمونه مورد بررسی بر حسب بعد خانوار و نوع پاسخ‌گویان..... ۱۱۴
- جدول (۴-۵۴) نتایج آزمون معنی‌داری بین بعد خانوار و وضعیت اشتغال..... ۱۱۵
- جدول (۴-۵۵): توزیع نمونه مورد بررسی بر حسب پایگاه منزلتی و نوع پاسخ‌گویان..... ۱۱۶
- جدول (۴-۵۶) نتایج آزمون معنی‌داری بین پایگاه منزلتی و وضعیت اشتغال..... ۱۱۷
- جدول (۴-۵۷) توزیع نمونه مورد بررسی بر حسب سن زن و نوع پاسخ‌گویان..... ۱۱۸
- جدول (۴-۵۸) نتایج آزمون معنی‌داری بین سن زن و وضعیت اشتغال..... ۱۱۹
- جدول (۴-۵۹) توزیع نمونه مورد بررسی بر حسب سرمایه اجتماعی و نوع پاسخ‌گویان..... ۱۲۰
- جدول (۴-۶۰) نتایج آزمون معنی‌داری بین سرمایه اجتماعی و وضعیت اشتغال..... ۱۲۱
- جدول (۴-۶۱) برآورد احتمال اشتغال با استفاده از مدل لجستیک..... ۱۲۳

فهرست شکل

شکل ۱-۲- سلسله مراتب نیازها..... ۲۲

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه:

این فصل به کلیات تحقیق می‌پردازد. در بیان مسئله دلیل توجّه به اشتغال بخصوص در دهه‌های اخیر مورد بررسی قرار گرفته و ضمن اشاره به ابعاد گوناگون وضعیت اشتغال، سعی شده است تأثیر احتمالی سرمایه اجتماعی بر وضعیت اشتغال زنان بومی و مهاجر بررسی گردد. ضرورت و اهمیت تحقیق با تأکیدی که بر اهمیت اشتغال زنان و توجّه به وضعیت اشتغال زنان مهاجر در جامعه دارد، مشخص کننده‌ی نیازی است که به انجام این گونه پژوهش‌ها احساس می‌شود. اهداف اصلی تحقیق بیانگر مراحل اصلی است که طی تحقیق به دنبال آن هستیم، در نهایت سؤالاتی که بطور مشخص این تحقیق درصدد پاسخگویی به آنهاست، مطرح می‌گردد.

۱-۲- بیان مسأله تحقیق:

امروزه اهمیت سرمایه انسانی و نقش آن در توسعه کشورها بر هیچ‌کسی پوشیده نیست؛ بویژه برای کشور ما که طی چند سال اخیر تغییرات عمده‌ای پیرامون نیروی کار رخ داده است و آن، رسیدن متولدین سال‌های انفجار جمعیت به سن فعالیت است و با توجّه به بالا رفتن سطح سواد در متولدین این دهه بناچار تقاضا برای کار و اشتغال افزایش یافته است. میزان جمعیت در گروه‌های سنی زیر ۱۵ سال بسیار کاهش یافته و به ۲۵ درصد رسیده است، در حالی که جمعیت ۱۵ تا ۶۴ ساله رشد بالایی پیدا کرده و به ۷۰ درصد افزایش یافته است؛ این تحوّل جمعیتی حاکی از آن است که در دهه‌ی جاری و دهه‌ی آینده نسبت جمعیت در سن کار و فعالیت، به بالاترین میزان خود در تاریخ جمعیتی کشور خواهد رسید. جمعیت شناسان از این رویداد به عنوان پنجره‌ی جمعیتی یاد می‌کنند و قرار گرفتن در پنجره جمعیتی می‌تواند حالت شمشیری دو لبه داشته باشد و اگر نتوان از این جمعیت جوان و پویا بهره‌گرفت سرمایه بزرگی را از دست خواهیم داد. برای بیان اهمیت این موضوع ذکر این نکته کافی است که برخی جمعیت‌شناسان جهان اعلام کرده‌اند که بخش مهمی از موفقیت تحوّل اقتصادی شرق آسیا مربوط به پنجره‌ی جمعیتی این منطقه بوده است.

در حال حاضر یکی از مشکلات کشورهای در حال توسعه مسأله بحران بیکاری است که پیامدهای مختلفی از جمله انحرافات اجتماعی، مشکلات اقتصادی و... را به دنبال دارد و اگر چه بیکاری در هنگام بحران‌ها تقریباً تمامی جامعه را در بر می‌گیرد ولی این زنان هستند که به بهانه‌ی وابسته نبودن درآمد خانواده به دستمزد آنها، از مشارکت در عرصه‌ی اجتماع کنار گذاشته می‌شوند؛

«در هنگام بحران بیکاری اقشاری چون جوانان، زنان و سالخوردهگان آسیب پذیرند» (توسلی، ۱۳۷۵: ۲۲۰-۲۱۹).

با این وجود تجربه اروپا نشان می‌دهد که در آغاز صنعتی شدن استفاده از نیروی کار زنان و کودکان به علت پرداخت دستمزد کمتر در مقایسه با مردان جوان بشدت افزایش یافت؛ تا جایی که فرسودگی شدید جسمی و روحی زنان و کودکان را فراهم نمود و موجب شکل‌گیری جنبش‌ها و حمایت‌های عمومی شد.

از این گذشته جامعه ما متشکل از زنان و مردانی است که تحت روابط متقابل اجتماعی در عین وابستگی متقابل هریک از دو جنس به یکدیگر، نقش و کارکرد ویژه‌ای را ایفا می‌کنند و زنان به عنوان نیمی از جمعیت از طریق کار و تلاش قادر خواهند بود ضمن ارتقاء سطح توانمندی فردی و معنوی در تعالی بخشیدن به زندگی اجتماعی نیز نقش مؤثری داشته باشند و هرگز در تاریخ به اندازه‌ی امروز توافق در مورد این که مهم‌ترین پیش‌نیاز توسعه، مشارکت همه‌ی انسانهاست، وجود نداشته است. بنابراین بهره‌برداری کامل و متناسب از منابع انسانی هر کشور باید به عنوان یکی از هدف‌های راهبردی توسعه در نظر گرفته شود (کاظمی پور، ۱۳۸۵: ۲۰). در جهان متحول کنونی حضور فعال زنان در عرصه‌های عمومی و اقتصادی در حال گسترش است، بیش از نیمی از شاغلان در کشورهایی مانند انگلستان و ژاپن را زنان تشکیل می‌دهند.

علاوه بر این اگر در خانواده تنها مرد شاغل باشد، با بالا رفتن هر روزی هزینه زندگی و افزایش بارتکفل در جامعه، تقویت بنیه مالی خانواده، بالا بردن سطح زندگی، پس انداز و سرمایه‌گذاری ممکن نخواهد بود.

با وجود این در فهم مسائل زنان و مهم‌تر از آن تدوین سیاست‌های اجتماعی مرتبط با آن باید توجه داشت که زنان جمعیتی همگن و واحد نیستند و در میان آن‌ها گروه‌های متکثر مانند زنان متخصص، شهری، روستایی و مهاجران نیز وجود دارند که این گروه‌ها ضمن برخی هم‌پوشانی‌ها و داشتن مسائل اجتماعی مشترک با معضلاتی خاص و متمایز نیز مواجه هستند. برای مثال، در مهاجرت‌های خانوادگی، مهاجرت، زندگی تمام افراد خانواده مهاجر را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ علاوه بر این خانواده بیشتر تمایل به حرکت در مسافت‌های طولانی به نفع حرفه‌ی مرد دارد و زنان خواه ناخواه شوهرانشان را همراهی می‌کنند، در صورتی که می‌توان از پتانسیل این زنان که اکثراً جوان هستند و برای مهاجرت کلان شهرها ی با فرصت بالای اشتغال را به عنوان مقصد انتخاب می‌کنند استفاده کرد.

مسأله‌ای که در زمینه کار مهاجران پیش می‌آید این است که؛ مثلاً خانواده‌ی کوچکی که به تازگی مهاجرت کرده است، به علت آشنایی کم با جامعه جدید کمک کمی برای پیدا کردن کار می‌تواند

از دیگران دریافت کند؛ از این گذشته، برای پیدا کردن کار، همه‌ی افراد به شبکه‌ها و منابع کاریابی دسترسی ندارند و فرهنگ جامعه با فردگرایی در تضاد است و سرنوشت هرکسی به روابطی که با دیگران دارد بستگی دارد؛ یعنی جامعه به نوعی مبتنی بر رابطه‌گرایی است و هیچ فردی را نمی‌توان یافت که مسیر زندگی را خودش به تنهایی طی کرده باشد، از این رو سرمایه اجتماعی به عنوان مکمل نهادهای رسمی در جهت حمایت از توزیع پیچیده نیروی کار محسوب می‌شود؛ یعنی سرمایه اجتماعی نه تنها در بحث شغل یابی، بلکه در تحرک اجتماعی از طریق نردبان شغلی و موفقیت در کسب و کار (مرتبه شغلی) به عنوان عامل مهمی مطرح می‌شود. همان طور که در آثار بورديو نیز استدلال شده، دسترسی متفاوت به سرمایه اجتماعی باعث تشدید و بازتولید نابرابری می‌شود (تونکیس، ۱۳۸۷: ۱۰۶).

همچنین در این پژوهش اگر وضعیت اشتغال متغیر وابسته و مسأله در نظر گرفته شود، ولی تنها شاغل یا غیر شاغل بودن زنان را مدنظر قرار دهیم و تنها به کسب درآمد و استقلال مالی زنان توجه کنیم و دیگر ابعاد وضعیت اشتغال را نادیده بگیریم نوعی تقلیل گرایی است؛ زیرا درست است که زنان با کار خویش به درآمد خانواده می‌افزایند و اشتغال برای آنها ترجمان وارستگی و احساس خود اثر بخشی است ولی این نکته را نباید فراموش کرد که چه بسا سوء استفاده از قدرت (مرد) ممکن است زن را مجبور به کار کرده و مخارج زندگی را به عهده‌ی او گذاشته باشد، از این رو نباید تمایل زنان به اشتغال و یا سطح توانایی زنان به اشتغال را نادیده انگاشت؛ یعنی زنان باید شغل خود را بنا به میل خود انتخاب کنند. از طرف دیگر به این نکته نیز باید توجه نمود که شغل باید با قابلیت‌ها و ویژگی‌های فرد نیز انطباق داشته باشد، یعنی زنان از شغل خود احساس رضایت داشته باشند. علاوه بر این با به رسمیت شناختن برابری برای همه، راه ورود زنان به همه‌ی مشاغل احترام برانگیز را هموار کنند و گروههایی مانند مهاجران را از شغلی محروم نکنند؛ زیرا اگر فرض شود که فلان گروه نمی‌توانند مثلاً پزشک شوند زبانی که از چنین حکمی به بار می‌آید فقط متوجه همین گروه نیست؛ زیرا از یک سو میدان رقابت تنگتر می‌شود و تلاش رقبا کاستی می‌گیرد، و از سوی دیگر امکان انتخاب محدودتر می‌گردد. حال اگر مداخله در متغیرهای مستقل و بویژه متغیر سرمایه اجتماعی را به مثابه حل مسأله فرض کنیم، سؤال اساسی که در این تحقیق باید به آن پاسخ داده شود این است که آیا سرمایه اجتماعی می‌تواند تأثیری در بازار کار از لحاظ دست یابی به شغل داشته باشد؟

آیا متغیرهای زمینه‌ای فردی مانند سن زن، پایگاه منزلتی، بعد خانوار و وضعیت تأهل بر شاغل یا غیر شاغل بودن زنان بومی و مهاجر تأثیر دارد؟

۱-۳- ضرورت و اهمیت موضوع:

در باب تحلیل سرمایه اجتماعی، تحقیقات گوناگونی صورت گرفته است، در این تحقیق سعی شده است که با تمرکز بر روی سرمایه اجتماعی و وضعیت اشتغال زنان بومی و مهاجر و مرور نظریاتی که این رابطه را مثبت و منفی ارزیابی می‌کنند، رهیافتی جامعه‌شناختی و جمعیت‌شناختی از این رابطه ارائه نماید.

علت انتخاب چنین رویکردی در تحقیق حاضر آن است که در جامعه امروز یکی از عوامل مهم نابرابری‌های اجتماعی و تفاوت‌های فاحش در بهره‌مندی از منابع اقتصادی و منزلت اجتماعی زنان دسترسی به اشتغال است. از سویی به نظر می‌رسد یکی از منابع و سرمایه‌هایی که در مقایسه با سایر منابع از ظرفیت بیشتری برخوردار است و به اعتقاد گروهی از صاحب نظران قادر است علت برخی از پدیده‌های اجتماعی مانند دسترسی به اشتغال را توضیح دهد و هم قابل دسترسی برای آحاد جامعه است، در واقع منبع سرمایه اجتماعی است. سرمایه اجتماعی بستر مناسبی برای بهره‌وری سرمایه انسانی و فیزیکی و راهی برای نیل به موفقیت قلمداد می‌شود. در غیاب سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند و بدون سرمایه اجتماعی پیمودن راههای توسعه و تکامل فرهنگی و اقتصادی، ناهموار و دشوار می‌شوند (الوانی و شیروانی، ۱۳۸۵).

و در نهایت این پژوهش با استفاده از یافته‌هایی که مبتنی بر این رهیافت است پیشنهادهایی ارائه می‌دهد که می‌تواند در راستای اشتغال زنان نقش داشته باشد.

۱-۴- اهداف تحقیق:

با توجه به عوامل فوق هدف کلی پژوهش حاضر، این است که تأثیر احتمالی «سرمایه اجتماعی» به عنوان یکی از متغیرهای مهم که در یکی دو دهه‌ی اخیر مورد توجه قرار گرفته است را بر روی وضعیت اشتغال زنان بومی و مهاجر مورد بررسی قرار دهد؟

۱-۱-۴- هدف اصلی:

شناخت تأثیر سرمایه اجتماعی بر وضعیت اشتغال زنان بومی و مهاجر

۱-۲-۴- اهداف فرعی: شناخت تأثیر عوامل جمعیتی، اجتماعی، اقتصادی (به عنوان متغیر

زمینه‌ای) بر وضعیت اشتغال زنان مهاجر و بومی

فصل دوم

مبانی نظری

۲-۱-مقدمه:

این فصل شامل چند بخش می‌شود. بخش اول به بررسی تحقیقاتی که قبلاً در ارتباط با موضوع مورد مطالعه صورت گرفته‌اند می‌پردازد. بخش دوم شامل نظریاتی است که در ارتباط با مهاجرت، اشتغال و سرمایه اجتماعی مطرح شده است. و نهایتاً در بخش آخر چارچوب نظری تحقیق و مدل نظری و فرضیات تحقیق ارائه خواهد گردید.

۲-۲-مروری بر تحقیقات پیشین:

از آن جا که هر پدیده اجتماعی وابسته به گذشته بوده و در زنجیره‌ای از تداوم جای می‌گیرد و هویت آن بدون در نظر گرفتن گذشته‌ای که در آن تکوین و تبلور یافته بدست نخواهد آمد، لذا همان گونه که شناخت درست باید با توجه به تمامی شرایط فعلی پدیده صورت گیرد گذشته تاریخی آن را نیز باید مدنظر قرار داد، بدینسان به درستی می‌توان گفت که هر تحقیق درست متضمن شناخت تحقیقات پیشین است (ساروخانی، ۱۳۷۳: ۱۴۶).

ولی ذکر این نکته ضروری است که پیرامون رابطه سرمایه اجتماعی و اشتغال زنان، تحقیقات کمی صورت گرفته است. در ایران در رابطه با تأثیر سرمایه اجتماعی بر انواع مشارکت پژوهش صورت گرفته ولی به طور خاص تأثیر سرمایه اجتماعی بر اشتغال و به خصوص اشتغال زنان مهاجر مدنظر قرار نگرفته است و در کشورهای خارجی با وجود اینکه در رابطه با تأثیر سرمایه اجتماعی بر اشتغال پژوهش صورت گرفته ولی کمتر به زنان بومی و مهاجرت داخلی توجه شده است. این بخش به پاره‌ای از مطالعات و پژوهشهایی که در داخل یا خارج از ایران طی سالهای اخیر پیرامون این موضوع صورت گرفته خواهیم پرداخت.

۲-۲-۱-تحقیقات داخلی:

بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی و فرهنگی بر میزان مشارکت زنان در سازمان‌های غیردولتی، فرحی، ۱۳۸۹.

در این پژوهش برای سنجش سرمایه اجتماعی از شاخص‌های روابط اجتماعی، اعتماد اجتماعی و هنجارهای عمل متقابل استفاده شده است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که میان سرمایه اجتماعی و میزان مشارکت زنان در سازمانهای غیردولتی رابطه معناداری وجود دارد؛ بدین ترتیب که با افزایش سرمایه اجتماعی زنان، میزان مشارکت آنان در سازمان‌های غیردولتی افزایش می‌یابد. اما در مورد تأثیر متغیرهای زمینه‌ای بر میزان مشارکت زنان در سازمانهای غیردولتی، این رابطه در مورد پایگاه اجتماعی تأیید و در مورد دو متغیر سن و وضعیت تأهل رد شده است.